

Синоверський Роман Іванович,
аспірант кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та
кримінального права Карпатського
національного університету ім.
В. Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТЕРУ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

В умовах сучасних воєнних конфліктів проблема дослідження особистості злочинця, який вчиняє воєнні кримінальні правопорушення проти цивільного населення, набуває особливої актуальності. Повномасштабна агресія російської федерації проти України, що супроводжується системними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, зокрема вбивствами, катуваннями, депортацією цивільних осіб, згвалтуваннями, руйнуванням житла та об'єктів цивільної інфраструктури зумовлює необхідність глибокого наукового аналізу соціально-психологічних характеристик осіб, причетних до цих кримінальних правопорушень.

На сьогодні кримінальним законодавством передбачена кримінальна відповідальність за вчинення воєнних кримінальних правопорушень, зокрема: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортація дитини, невинуватна затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діяч, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій; ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини [1].

Вчинення воєнного злочину може тягти кримінальну відповідальність на одному з двох рівнів – міжнародно-правовому або внутрішньодержавному.

Відповідальність за воєнні (як й інші міжнародні) злочини згідно з міжнародним кримінальним правом може наставати незалежно від того, чи караються вони відповідно до кримінального права окремих держав. У цьому проявляється специфіка застосування принципу *nullum crimen sine lege* («немає злочину без вказівки на те в законі») щодо норм міжнародного кримінального права [3, с. 271].

Вчинення воєнного злочину може тягти кримінальну відповідальність на одному з двох рівнів – міжнародно-правовому або внутрішньодержавному.

Відповідальність за воєнні (як й інші міжнародні) злочини згідно з міжнародним кримінальним правом може наставати незалежно від того, чи караються вони відповідно до кримінального права окремих держав. У цьому проявляється специфіка застосування принципу *nullum crimen sine lege* («немає злочину без вказівки на те в законі») щодо норм міжнародного кримінального права [3, с. 271].

Суб'єкт злочину за ст. 438 КК України – загальний. Такі злочини можуть вчинятися як цивільними особами (наприклад, у формі розграбування або незаконного позбавлення волі представниками окупаційної влади), так і комбатантами (наприклад, при застосуванні заборонених засобів або методів ведення війни) [2, с. 12].

Ю. В. Орлов виокремлює два види спеціальних суб'єктів воєнних злочинів: 1) бойові суб'єкти (бойові учасники збройного конфлікту – комбатанти); 2) суб'єкти забезпечення окупації [3, с. 58–62].

К. П. Шевчишена, в контексті висвітлення особливостей розслідування воєнних злочинів, на основі аналізу довідкової інформації та матеріалів практики осіб воєнних злочинців, які вчиняють воєнні злочини в Україні класифікувала їх на такі групи: представники військово-політичного керівництва рф (президент рф, депутати держдуми, керівництво Міністерства оборони рф та ін.); вищий командний склад збройних сил рф, особи, відповідальні за ведення бойових дій на території України (командувачі армій, командувачі військових угруповань, командувачі окремих військових загонів спеціального призначення, командири дивізій, командири бригад, начальники штабів та інші); військовослужбовці збройних сил російської федерації (офіцери середнього та молодшого складу, прапорщики, сержанти, солдати та інші) [4, с. 50].

В контексті нашого дослідження, та з урахуванням останніх змін до КК України, суб'єктом вчинення воєнних можуть бути як військовослужбовці чи особи, які мають статус службової особи так і особи, які сприяють або підтримують вчинення воєнних злочинів (особи, які надають допомогу, ресурси або іншу підтримку для реалізації воєнних злочинів).

Питання формування особистості військовослужбовця, який стає виконавцем воєнних кримінальних правопорушень, має міждисциплінарний характер і потребує комплексного підходу. Адже поведінка індивіда в умовах війни визначається не лише правовими та моральними нормами, а й впливом військового середовища, групових цінностей, пропаганди, підпорядкування наказам, рівнем психологічної готовності до насильства. Відтак, дослідження соціально-психологічного портрету такого суб'єкта є необхідним для розуміння причин і механізмів вчинення воєнних кримінальних правопорушень, а також для розроблення ефективних заходів їх запобігання.

З цього приводу Н.О. Опанасенко справедливо зазначає, що соціально-психологічний портрет особи-злочинця зокрема військовослужбовця містить аналіз соціально-демографічних, психофізіологічних характеристик, мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій таких осіб [5, с. 424].

Сучасні дослідження свідчать, що серед осіб, які беруть участь у збройних конфліктах, формуються специфічні психологічні установки: деформація моральних орієнтирів, зниження рівня емпатії, підвищена агресивність, толерантність до насильства, схильність до підпорядкування авторитету навіть при порушенні норм міжнародного гуманітарного права. Такі риси, посилені впливом колективної ідеології, страху, стресу, посттравматичних розладів або системної пропаганди, формують внутрішню готовність до деструктивних дій проти цивільного населення.

Важливим аспектом є також соціальне середовище, у якому формується особа воєнного злочинця. Йдеться про наявність у суспільстві культури сили, виправдання насильства як «захисту інтересів держави», толерантності до порушення прав людини. У таких умовах відбувається девальвація гуманістичних цінностей, а відповідальність за злочинні дії перекладається на «вищі накази» чи «воєнну необхідність».

Таким чином, з метою формування соціально-психологічного портрету особи, яка вчиняє воєнні злочини слід враховувати такі основні його складові:

1. Соціально-демографічні характеристики (вік, стать, рівень освіти, соціальний статус, місце проживання (місто/село, регіон), сімейний стан, рівень матеріального забезпечення).

2. Морально-психологічні якості (рівень емпатії та моральної чутливості, ступінь десоціалізації, наявність деформацій правосвідомості, рівень конформізму (схильність до підпорядкування груповим нормам), здатність до рефлексії, самокритичності).

3. Мотиваційна сфера (ідеологічні переконання, особиста вигода (грабіж, мародерство), помста, ненависть, прагнення влади або домінування, виконання наказів під тиском або страхом).

4. Психічний і емоційний стан (наявність психологічних травм або ПТСР, стресостійкість, фрустрованість (відчуття безвиході, пригніченості), рівень тривожності, агресії або страху, реакція на критику або накази).

5. Соціальне оточення та впливи (вплив командирів або лідерів (формальних і неформальних), групова динаміка в підрозділі, умови несення служби, бойова обстановка, ідеологічна чи націоналістична обробка, пропаганда або ворожнеча до певних груп (етнічних, національних, релігійних).

6. Поведінкові прояви (типові моделі поведінки у кризових ситуаціях, стратегія ухилення від відповідальності, механізми самовиправдання (раціоналізація дій), ступінь демонстративності або приховування скоєного, взаємодія з жертвами (знеособлення, дегуманізація).

З огляду на це, дослідження соціально-психологічного портрету осіб, які вчиняють воєнні кримінальні правопорушення проти цивільного населення, є не лише теоретично важливим, а й практично значущим для системи правосуддя та профілактики злочинності у збройних конфліктах. Його результати можуть стати підґрунтям для вдосконалення методик розслідування, психологічної експертизи, програм реабілітації військовослужбовців, а також для розроблення стратегій гуманітарного впливу, спрямованих на зниження рівня насильства у воєнних зонах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1337>.
2. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Київ, 2023.
3. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінальноправовий та кримінологічний виміри : монографія / Кримінолог. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с.
4. Шевчишена К.П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : дис. ... докт. філос. Київ, 2024. 231 с.
5. Опанасенко Н. О. Соціально-психологічний портрет особи злочинця-військовослужбовця. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 424–429. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.61>.

Слободяник Даріана Андріївна,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр
навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович,

професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ЗРАЗКІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Оновлення стрілецького арсеналу Збройних Сил України в 2024–2025 роках перестало бути просто технічним завданням і перетворилося на питання національної безпеки й стратегії. Поєднання сучасних імпорتنих платформ НАТО з інтенсивним розвитком і масовим впровадженням українських розробок створило динаміку, яка дозволяє не лише заповнювати тактичні прогалини на фронті, а й знижувати вразливість, пов'язану з